

A Black woman with a warm smile, wearing a black dress with a white and red floral pattern, leans over a table. She is surrounded by students who are focused on their work. The setting is a bright classroom with large windows in the background. The text 'slo 18' is positioned on the left side of the image, and the main title 'Leraren als leerplanontwikkelaars' is centered over the woman's dress.

slo 18

Leraren als leerplan- ontwikkelaars

Nienke Nieveen

Scholen hebben veel ruimte om hun eigen curriculum te bepalen en keuzes te maken in wat ze wel en niet belangrijk vinden. Daar zijn leerplankundige vaardigheden voor nodig. En juist daar ontbreekt het vaak aan in de school. Leerplanontwikkeling komt bij de lerarenopleiding nauwelijks aan de orde. Ook in de na- en bijscholing heeft het tot nu toe geen hoge prioriteit. Om in die leemte te voorzien is in een samenwerkingsproject van SLO, Stichting Carmelcollege en Twente School of Education het traject *Leerplankundige professionalisering van docenten en opleiders* opgezet. Inmiddels heeft dit traject geleid tot een *Cursus Curriculumontwerp*. Diverse lerarenopleidingen en nascholingsinstituten overwegen inmiddels de inpassing hiervan in hun opleidingsaanbod.

Projectleider Nienke Nieveen (SLO) ziet voor scholen zowel plus- als minpunten in de toegenomen autonomie: "Je krijgt als school de kans je ambities te volgen. Bijvoorbeeld als technasium, cultuurprofielsschool of school met tweetalig onderwijs. Ook kun je bepaalde aspecten van het onderwijs, zoals zelfstandig werken of integratie van vakken, meer nadruk geven. Maar dan moet je wel de mensen en de kennis in huis hebben om dat in de juiste vorm te gieten. Docenten hebben de vrijheid de methode naar eigen inzicht te gebruiken. Er is een enorm aanbod aan digitale alternatieven. Dit betekent dat je verantwoorde keuzes moet maken en een logisch verband moet aanbrengen tussen de verschillende componenten van je onderwijs. Dat is ingewikkelder dan je denkt. Haal maar eens een deel uit je methode, vul dan aan met opdrachten uit Wikiwijs, zorg voor een logische opbouw en probeer een adequate manier van toetsen te vinden. Daar is kennis voor nodig die lang niet iedere docent paraat heeft. Als school kun je dan zeggen: jammer, er zit niks anders op dan alles maar dicht te timmeren, of je zorgt dat je docenten wél toegerust zijn voor die taak."

Leerplankundige kennis

Docenten zouden dan bijvoorbeeld moeten nadenken over hoe ze doorlopende leerlijnen kunnen ontwerpen en wat hun vak met andere vakken te maken heeft. Verticale en horizontale samenhang dus. Aspecten die merkwaardig genoeg in de lerarenopleidingen nauwelijks aan bod komen. Nieveen: "Het zou goed zijn als studenten tijdens de opleiding een leerplankundige

basis aangereikt krijgen en bijvoorbeeld eens met het curriculaire spinnenweb hebben gewerkt. Dat hoeft echt geen maanden in beslag te nemen. Maar vóór je studenten hiermee confronteert, moet natuurlijk de opleider zelf ook verstand van leerplanontwikkeling hebben. Vandaar dat onze focus ook gericht is op professionaliseringsactiviteiten voor opleiders in lerarenopleidingen en nascholingsinstituten."

Eigen lespraktijk

Zo'n nascholingsinstituut is Twente School of Education (TSE) in Hengelo, een samenwerking van Universiteit Twente, Hogeschool Edith Stein (pabo), Expertis Onderwijsadviseurs en Saxion Hogescholen. TSE is een van de opleidingsinstituten die de cursus Curriculumontwerp gaan inzetten bij de na- en bijscholing van docenten. Opleider Frans Pinkse: "Wij leveren een compleet professionaliseringstraject onder de naam VO-palet, bedoeld voor leraren in het voortgezet onderwijs die zich verder willen ontwikkelen, vaak in het kader van een LC- of LD-benoeming. Het eerste deel is een oriënterende fase waarin de cursisten een aantal lezingen kunnen bijwonen van bekende Nederlanders over allerlei onderwijskundige onderwerpen. Vervolgens gaan ze over naar een vaardighedenfase, waarin ze een keuze kunnen maken uit een aantal onderdelen, zoals onderzoek, motiveren, communicatie en klassenmanagement. Ten slotte is er de verdiepingfase, waarin de cursisten kunnen kiezen uit drie uitstroomprofielen. Een daarvan is curriculumontwerper. Met dat traject zijn we onlangs gestart. Het is echt maatwerk.

< Frans Pinkse

len kunt bedenken. In het tweede deel wordt dit verder uitgediept op basis van de specifieke verbetervraag die er ligt. De opzet van twee delen wordt mede ingegeven door een aanpak gebaseerd op *double loop learning*. De cursisten die we nu binnen hebben, zijn over het algemeen gedreven docenten die het onderwijs van binnenuit willen vernieuwen. Het is de bedoeling dat de analyses en verbetervoorstellen zoveel mogelijk betrekking hebben op de eigen lespraktijk. Zo adviseren wij ook de stage-uren in te zetten op de eigen school.”

Voor elke deelnemer geldt dat zijn eigen vak of vakkencluster en de problemen waar hij in dat opzicht mee geconfronteerd wordt, centraal staan. Ons uitgangspunt is de *Cursus Curriculumontwerp* van SLO, waaraan wij samen met de cursist een eigen invulling geven. In het eerste deel zijn er colleges over hoe je je eigen lespraktijk kunt analyseren en verbetervoorstel-

Behoeftte aan professionalisering

Aan het huidige professionaliseringspalet doen docenten mee van een zestal Carmelscholen, Het Noordik te Almelo en CSG Reggesteijn te Nijverdal en Rijssen. Voor de begeleiding en feedback-sturing vanuit het veld is een stuurgroep geformeerd bestaande uit TSE-programmaleiders en drie schoolleiders/bestuurders: Wim Drenth van Het Noordik, Henri Hammink van De Grundel/Twickenl te Hengelo en Harry Claessen van

slo 20

Pilotproject Curriculaire ontwikkelcompetenties

Senaida Bron-Sambo (Bonhoeffer College Enschede, vmo-afdeling) was een van de deelnemers aan het SLO-pilotproject *Curriculaire ontwikkelcompetenties*. Aanleiding om mee te doen was voor LC-docent Bron haar wens om met lessenseries te gaan werken: “Het is best lastig om dat op te zetten en het kost bovendien veel tijd. Ook omdat ik een soort eenmanssectie ben voor de vakken natuur en gezondheid. Als ik iets bedenk, moet ik het dus ook helemaal zelf uitwerken. Toen die cursus curriculumontwerp voorbijkwam, dacht ik: dit is mijn kans om het me eigen te maken.”

Waarom een lessenserie? Wat miste je in het boek? “Ik wil graag eigen dingen toevoegen. Iets uit het nieuws, of zaken die je een tijdje volgt. Maar hoe maak je daar een samenhangend verhaal van? Vandaar mijn belangstelling voor die cursus.”

Leidraad was het curriculaire spinnenweb (J. van den Akker (2003)). Per bijeenkomst werden een aantal onderdelen en een systematische aanpak besproken. Eerst theoretisch, daarna toegepast op de lessen van de deelnemers. Op school moest een en ander in de praktijk uitgewerkt worden. De cursus duurde een jaar, met regelmatig colleges en veel huiswerk. Best pittig, al met al, maar Bron vond het zeer de moeite waard: “De begeleiding was zeer intensief. Zowel persoonlijk als via de elektronische leeromgeving. Zeer waardevol was ook de uitwisseling met de andere deelnemers. Je kon wel merken dat SLO zelf nog zoekende was naar de definitieve vorm. Zo heb je als deelnemer ook een rol in het ontwikkelen van de cursus. Ik ben zeer tevreden over het resultaat. Het lukt me nu veel

beter een samenhangende lessenserie te maken, inclusief doelen, plannen, organiseren, uitvoeren en toetsen. In het kader van mijn LC-functie ben ik hier op school kartrekker van burgerschapsvorming. Ik merk nu al dat het mij beter lukt om collega’s te motiveren en op één lijn te krijgen.”

Figuur 1: Het curriculaire spinnenweb

De kern en de negen draden van het spinnenweb verwijzen naar tien onderdelen van het curriculum die elk een vraag over het (plannen van) leren door leerlingen betreffen. In het spinnenweb fungeert het onderdeel ‘visie’ als centrale, verbindende schakel; de overige onderdelen (leerplanaspecten) zijn verbonden met die visie. Idealiter zijn ze ook met elkaar verbonden, zodat er sprake is van consistentie en samenhang. De metafoer van het spinnenweb onderstreept het kwetsbare karakter van een curriculum. Spinnenwebben zijn weliswaar enigszins flexibel maar dreigen toch te scheuren als er te hard en eenzijdig aan bepaalde draden getrokken wordt zonder dat de andere draden meebewegen.

het Twents Carmel College te Oldenzaal. Hoe is het gesteld met de leerplankundige vaardigheden van de gemiddelde docent? Claessen: "Dat verschilt per docent. Het hangt ervan af wat men de afgelopen jaren al gedaan heeft op het gebied van onderwijsontwikkeling. In de pilot *Curriculumontwerp* die we samen met SLO hebben uitgevoerd, bleek dat het wel degelijk professionalisering vereist om op een verantwoorde manier aan curriculumontwikkeling te kunnen werken. Dat heeft niet elke docent zo maar in huis. We zien wel steeds meer dat docenten niet langer genoegen nemen met wat het lesboek voorschrijft, en hun lessen aanpassen. Maar dat gebeurt nog niet systematisch en er wordt te weinig gekeken naar het effect ervan op het leren van leerlingen. Dat besef leidt bij docenten tot een behoefte aan professionalisering. Verder is het van belang om een soort onderzoekshabitus te ontwikkelen bij docenten. Het gaat daarbij zowel om het hoe en waarom van curriculumontwikkeling als om onderzoek naar de effecten van die ontwikkeling. Gaan leerlingen nu ook anders en beter leren door die andere aanpak?"

Resultaten

Claessen ziet in dit opzicht verbanden met de groeiende aandacht voor opbrengstgericht werken en het feit dat scholen, dus ook docenten, zich in toenemende mate moeten verantwoorden: "De inspectie brengt de resultaten in beeld en scholen betrachten daarnaast hun eigen transparantie in de vorm van Vensters voor Verantwoording. De samenleving raakt meer gefocust op de resultaten van het onderwijs. Je ziet dat terug bij de docenten. In de samenwerking met TSE hebben wij opbrengstgericht werken als rode draad in het professionaliseringspalet-VO verweven. In dat kader is het goed dat er aandacht is voor professionalisering in leerplan-

ontwikkeling. Je kunt alleen verantwoording voor iets afleggen, als je weet wat je doet, waarom je dat doet, hoe je dat organiseert, welke hulpmiddelen je gebruikt en hoe je de resultaten van je lessen gaat vaststellen. Stuk voor stuk typische leerplanvragen."

"Het leerplan speelt een cruciale rol in allerlei onderwijsontwikkelingen, zoals de samenwerking van vakken, projectonderwijs en aansluitingsproblematiek."

Loopbaanbeleid

Een andere prikkel is het loopbaanbeleid zoals dat de laatste jaren binnen de Stichting Carmelcollege gestalte heeft gekregen. Claessen: "Wij hebben ons intensief afgevraagd: wat willen we met ons onderwijs, welke plek krijgt professionalisering daarin en hoe stemmen we dat af met ons loopbaanbeleid? Samen met SLO zijn we gaan nadenken over de ontwikkeling van een programma Curriculumontwerper. Het leerplan speelt een cruciale rol in allerlei onderwijsontwikkelingen, zoals de samenwerking van vakken, projectonderwijs en aansluitingsproblematiek. Daarnaast was er bij de docenten de behoefte hun eigen vak verder te brengen. Daarom hebben we functieprofielen LC lesstofspecialist en LD onderwijskundig coördinerend docent met het accent op vakinhoudelijk specialisme ontwikkeld, die in het kader van loopbaanbeleid een perspectief richting LC en LD bieden."

